

20.ci Yüzyılda Kıbrıs'ta Yahudi Kolonizasyonu Girişimi

Doç. Dr. Ata ATUN
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ ve SAMTAY VAKFI
Kale içi, Mağusa

Giriş

Yüzyıllar boyunca Yahudi toplumu, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine neden olmakla suçlanmış ve Hıristiyan dünyasında her zaman horlanmış ve dışlanmışlardır. Buna en belirgin örnek olarak yaklaşık 500 yıl önce Yahudilerin İspanya'dan sürülmeleri ve 2.ci Dünya savaşında büyük bir soykırıma uğramaları gösterilebilir.

Yaklaşık 1900 yıldır Avrupa'da bu baskı altında yaşayan Yahudiler, Peygamberleri tarafından kendilerine söz verilen toprakların, o dönemde Osmanlı idaresi altında olmasından ve de Padişah'ın Yahudi yerleşimine izin vermemesinden dolayı, “**Vaad edilen**” topraklarına yakın yerlere yerleşmeyi düşünmeye başladılar. Doğu Akdeniz bölgesinde yaptıkları araştırmada, kendilerine sempatik davranan İngilizlerin idaresi altında bulunan Kıbrıs adası çok çekici gelir ve kurdukları dernekler vasıtası ile Kıbrıs'ta Yahudi kolonisi kurmak girişimini başlatırlar.

20.ci yüzyılın başlarında Kıbrıs'ta bir Yahudi yerleşim Merkezi kurmak girişimi yapılır. Bu yerleşimin tüm maddi masrafları, Fransız hayırsever Baron Maurice de Hirsch tarafından “Jewish Colonization Association (JCA)” **Yahudi Yerleştirme Kurumu** tarafından karşılanır.

Yahudilerin Kıbrıs'a yerleşme girişimleri çok kısa süreli olmuştur. Bu girişim 1897 yılında, Rusya'dan daha yeni Londra'ya göç etmiş birkaç tane Yahudi ailenin “Ahavat Zion” **Zion Sevgisi** isimli bir Dernek kurmaları ile başlar. Derneğin amacı, o dönemde Osmanlı idaresi altında olan İsrail'den bir günlük deniz yolculuğu uzaklıkta bulunan Kıbrıs'ta yeni yerleşim yerleri kurmak ve yerleşmektir.

Bu bildirinin amacı, bu güne kadar pek bilinmeyen bu girişimi, kayıtlara geçirmek ve araştırmacılara temel bilgileri vermektir.

Kıbrıs'ta Yahudi Kolonizasyonu

“Ahavat Zion” **Zion Sevgisi** isimli derneğin bir çok üyesi daha evvel Rusya'da çiftlik yöneticiliği yapmış kişilerdir. Fakat bu kişiler çiftçilik yapmaktan, ekip biçmekten ve hayvan yetiştirmekten ziyade kira toplamak konusunda uzman olmuşlardır. Buna rağmen dernek üyeleri, “**Vaat edilmiş**” topraklardan 1 gün uzaklıkta bulunan Kıbrıs'a gelip araştırma yaparlar ve Kıbrıs'a yerleşmeye karar verirler. Bu amaçla Margo Çiftliğinde 8,305 dönüm (11,110 hektar) çiftlik arazisi satın almak için kısa ismi JCA olan **Yahudi Yerleştirme Kurumu**'na başvurular. JCA bu kişilerin başvurularını, Yahudi misyonuna hizmet etmesi ve uzun yıllardır kurdukları hayalleri gerçekleştireceği nedeni ile olumlu karşılar ve gerekli parayı kendilerine kredi olarak verir. Verilen bu para ile dernek üyesi olan 15 Yahudi aile, 20.ci yüzyılın başında Kıbrıs'a gelerek İngiliz sömürge idaresinin başkenti Lefkoşa'nın yaklaşık 14 km. doğusunda bulunan Margo Çiftliğindeki söz konusu toprakları satın alır ve çiftliğe yerleşirler.

JCA bu aileler için evler ve ahırlar inşa eder, ekmeleri için tohum, hayvancılık yapmaları için büyükbaş hayvan satın alır, okul, Sinagog, fırın ve değirmen sağlar.

Gelenlerin içinden 3 aile, Kıbrıs ikliminin doğu Avrupa iklimine benzememesi, Mesarya ovasındaki havanın çok sıcak ve kuru olması nedeni ile hemen geri döner. Bu geri dönüşe neden olan etkenlerden bir tanesi de Sıtma (Malarya) hastalığı yayan sivrisinekler ve diğeri de çamurdan yapılmış fakir kerpiç evlerden kurulu yeni köylerinde ve etraf köylerde her hangi bir sosyal yaşamın olmamasıdır.

Üç ailenin geri dönmesi ile on iki aileye düşen Yahudi kolonisinde, bu mahrumiyete ancak iki sene dayanabilen yedi aile daha geri döner ve adaya gelişten iki buçuk sene sonra çiftlikte geriye sadece beş aile kalır. Dernek üyelerinin değişik yerlere göç etmesi nedeni ile dayanışma kopar ve "Ahavat Zion" **Zion Sevgisi** Derneği kapanarak maziye karışır. Kredi doğrudan derneğe verilmiş olduğundan, dernek kapanınca tüm çiftliğe JCA el koyar.

Çiftliğin yeni sahibi olan JCA, çiftliği yönetmek üzere Londra'dan bir çiftlik yöneticisi gönderir. Yönetici çiftliğe geldiğinde, tarla sürmeyi ve hayvan yetiştirmeyi bilmeyen Yahudi göçmenlerin, JCA'nın, geçimlerini sağlamak ve hayvancılık işini geliştirmek amacı ile kendileri için satın aldığı büyükbaş hayvanları ve erzağı, geçen iki buçuk sene zarfında elden çıkardıklarını ve neredeyse ellerindeki tüm mal varlığını da tüketmiş olduklarını tespit eder ve çok kısa bir zaman içinde birkaç yıl evvel Kıbrıs'a gönderdikleri bu 15 ailenin, çiftçiliği ve hayvancılığı hiç bilmeklerini büyük bir şaşkınlıkla öğrenir.

İkinci deneme

JCA başarısızlıkla sonuçlanan bu ilk yerleşim deneyiminden hiç yılmaz. Kolonizasyon çalışmalarını kalıcı kılmak için bu sefer İsrail'deki Yafa şehri varoşlarında bulunan Mikveh Yisrael Ziraat Okulundan mezun olanlar arasından yeni göçmenler seçmek yoluna gider.

İklimin aynı, yaşam koşullarının benzer ve çiftçilik yapacak büyük bir arazinin olması nedeni ile okuldan yeni mezun olmuş ziraatçılar büyük bir memnuniyetle JCA'nın bu teklifini kabul ederler ve yerleşmek üzere Margo çiftliğine gelirler.

Yeni gelen ziraat eğitilmiş gençlerin bitmek tükenmek bilmeyen enerjileri ve soluksuz çalışmaları sonunda 1902 yılında artık Margo Çiftliğinde işler yoluna girer. Mevcut 5 aileye ilaveten yeni gelen 4 tane Mikveh Yisrael Ziraat Okulu mezununun, ele ele verip canla başla çalışması sonucunda koyun sürüsünün sayısını iki misline çıkarmış ve yapılan ziraatın kalitesi ile verimi de bayağı artmıştır.

Kısa zamanda elde edilen bu başarıdan sonra JCA çok ümitlenmiş ve Avrupa'da yeni Yahudi aileler bularak, adadaki Yahudi kolonisinin sayısını arttırmak ve yerleşim yerlerinin sayısını çoğaltmak için adaya göndermiştir. Aradan altı yıl geçtikten sonra, 1908 yılında, gelen bir çok Yahudi ailesinin geri dönmesine rağmen Yahudi aile sayısı artık 16'ya ulaşmış ve kendi içlerinde evlilikler başlamıştır.

Daha evvel adaya yerleşmiş olanlar ve sıtmanın kol gezdiği İsrail'den gelenler sıtmaya karşı daha bağışık olduklarından, sıtma hastalığı, her aşamada özellikle yeni gelenleri çok olumsuz yönde etkilemiştir.

Yerleşimin onuncu yılını tamamladığında, adadaki Yahudi kolonisi sayısı üç ve toplam Yahudi sayısı da 189'a ulaşmıştır. Yahudiler, 3 ayrı yerde, Kukla (Köprü) Margo ve Çömlekçi çiftliğinde koloniler kurmuşlar ve yaşam mücadelesine yılmadan devam etmekteydiler.

Başarısızlığın kabulü

Kıbrıs'taki Yahudi yerleşim girişiminin 17.ci yılında JCA, elindeki veriler ve yaptığı araştırmalar sonucunda Kıbrıs'taki Yahudi çiftliklerinin çok fazla bir geleceği olmadığına karar verir. Adadaki önlenemez sıtma hastalığının, sıcak havanın, kuraklığın ve susuzluğun büyük olumsuzluklar yaratmasına ilaveten sosyal yaşamın var olmaması, Avrupa kültürü ve yaşam tarzına alışık Yahudiler için yaşamı çok zor hale sokmuştur. Tüm bunlara ilaveten

adanın İsrail'e çok yakın bir konumda bulunması da manen Yahudiler üzerinde büyük bir olumsuzluk yaratmaktaydı. Avrupa'dan gelen Yahudi aileleri, ne pahasına olursa olsun bir an evvel bir günlük deniz yolculuğu daha yaparak "Vaat edilmiş Topraklara" gitmek istiyorlardı ve bu düşünce hiç bir zaman akıllarından çıkmıyordu.

Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan her hangi bir yerleşim yerinde yaşamayı göze alan Yahudiler, eninde sonunda Yahudi yerleşimlerinin başladığı ve kökleştiği, Yahudi kültürünün geliştiği, ekonomik hayatın gittikçe gelişmeye başladığı Filistin'e (İsrail) göç ederek, daha iyi bir yaşam koşullarına sahip olacaklarını hayal etmekten ve arzulamaktan hiç kurtulamıyorlardı.

Tüm bunların farkına varan JCA, tüm borçların kapatılıp, eldeki topraklarla büyük ve küçük baş hayvanların satışa çıkarılıp satılarak, programlı bir şekilde Kıbrıs'ta yerleşime son vermenin daha doğru bir hareket olacağına karar verir ve gerekli planları yapar. Uygulamaya geçilemeden patlak veren I.ci Dünya savaşı tüm bu planları bozar. Savaş 1919 yılında sona erdiğinde Kukla (Köprü) Margo ve Çömlekçi çiftliğinde yaşayan Yahudilerin sayısı biraz azalarak 169'a iner.

Çiftliğin kapatılması

Yerleşime son verme planının ilk adımı olarak 1923 yılında JCA'nın çiftlikten sorumlu yöneticisi Londra'ya geri çağrılır ve Kıbrıs'a yerleşmek amacı ile gelmiş Yahudilere, JCA tarafından artık her hangi bir şekilde parasal veya aynı yardım yapılamayacağı bildirilir. Bu açıklamadan sonra çok sayıda Yahudi ailesi İsrail'e göç eder.

Margo Çiftliği satılır ve yakındaki Çömlekçi Çiftliğinde bulunan çiftlikte kapatılır. Geride kalan Yahudi aileler Kukla'da (Köprü) köyünde yaşamlarına devam ederler. JCA'nın Kıbrıs ile ilgili son kaydı olan 1927 tarihli raporunda, Kukla'da 43 Yahudi'nin kaldığı anlaşılmaktadır.

Yahudi mezarlığı

İngiliz sömürge hükümeti kayıtlarına göre 1950'li yılların sonunda, tüm Yahudi göçmenlerin İsrail'e göç etmiş olmalarından dolayı adada artık hiçbir Yahudi göçmen kalmamıştır. Margo'da bulunan Kıbrıs'taki tek Yahudi Mezarlığındaki mezar taşlarında, mezarlığa en son gömülen kişinin temmuz 1960 tarihinde öldüğü anlaşılmaktadır.

Kayıtlara göre, zaman zaman burada yaşamış Yahudilerin çocukları ve torunları 1974 yılına kadar düzenli olarak adaya gelmiş ve mezarlığı ziyaret etmişlerdir. Günümüzde Yahudi Mezarlığı, Ercan havaalanının güney batısındaki KTBK'ne ait askeri bölge içinde bulunmakta ve Kargı (Margo) köyünden Akıncılar'a giden yolun sol tarafında yer almaktadır.

Mezarın¹ etrafı yaklaşık 50 cm. genişliğinde ve 100 cm. yüksekliğinde taş bir duvarla çevrilidir. Girişinde demir bir kapı bulunmaktadır. İçindeki tüm mezarlar açılmış ve mezar taşları kırık vaziyettedir.

Köprülü (Koukla) Köyündeki Yahudi kolonisi

Köprülü köyünde yerleşmiş Yahudiler ile ilgili bilgiler söz konusu kişilerin yanında çalışmış olan ve halen yaşamlarını Köprülü köyünde sürdüren Hüseyin Gökbulut ve Naşit Akmansel'den alınmıştır.

¹ **Mezarlık** : Kolordu Komutanlığı yaptığım tüm başvurulara rağmen Yahudi mezarlığına gidebilmem ve fotoğraf çekebilmem için izin verilmemiştir.

Köprülü (Kukla) köyüne yaklaşık olarak 1930-1935 yıllarında 5 tane Yahudi aile yerleşmiştir. 30 Eylül 1946 tarihi itibarı ile Köprülü köyünde yaşayan Yahudi aileler ile ilgili bulunabilen bilgiler² şunlardır:

Papper Ailesi :

Anne-Liesse PAPPER : Kadın. Yaş 36. Alman Yahudisi. Pasaport No: 6852
Otto Erich PAPPER : Erkek. Yaş 36. Alman Yahudisi. Pasaport No: 743
Marianne PAPPER : Kadın (Otto erich ve Anne-Liesse'nin kızı)
Jean PAPPER : Kadın (Otto erich ve Anne-Liesse'nin kızı)

Berdy Ailesi :

Michael Wolf Berdy : Erkek. Yaş 53
Rosa Berdy : Kadın. Yaş 53
Gabriel Berdy : Erkek. Yaş 31 (Michael ve Rosa'nın oğlu)
David Winston Berdy : Erkek. Yaş 6. (Gabriel'in oğlu)

Bernat Ailesi :

Joseph BERNAT : Erkek
Athiena BERNAT : Kadın
2 tane kız çocuğu : İsimleri hakkında bilgi edinilemiştir.

Shapiro³ ailesi : (Anne-baba ve 2 kız. İsimleri hakkında bilgi edinilememiştir)

Mirmovich⁴ ailesi : (Anne-baba ve 2 kız. isimleri hakkında bilgi edinilememiştir)

Bu aileler ilk yıllarda rençberlik yapmaya başlamışlar ve arpa, buğday, havetta ile keten yetiştirmişlerdir. Sonra, bölgede bulunan bol su ve narenciyenin de daha çok kar getiren bir ürün olması nedeni ile narenciyeye yönelmişlerdir. Çiftliklerinin adını Kıbrıs Çiftçilik Şirketi (Cyprus Farming Company- Kypriagi Agrodigi Eteriya Kuklon) koymuşlar.

Narenciye ağaçlarını sulamak için en yüksek tepenin üstüne, birisi açık, diğeri de kapalı olmak üzere betondan, yaklaşık 500 m³lük 2 adet su tankı inşa etmişler ve bölgedeki su kuyularına da 15 tane, mazotla çalışan su motoru monte etmişler. Cumartesi ve Pazar günleri tüm motorları çalıştırarak bu kuyulardan temin ettikleri sularla ana depoyu doldurmuşlar ve hafta içinde de yer çekimi ile tüm arazileri sulamışlar. Ana su kaynaklarını İncirlik yoluna paralel olarak kazılmış seri haldeki birbirlerine yer altından bağlı zincir şeklindeki su kuyuları teşkil etmiş.

Genel inanışın dışında Kukla'ya yerleşen bu Yahudi aileler çok dindar değillermiş ve özellikle Bay Otto Erich kiliseye giderken eşi Anne-Liesse Sinagoga gitmek adetindeymiş. Köydeki tüm Yahudilerin çok iyi Rumca konuştukları söylenmektedir.

Kızlarını köy okuluna göndermek yerine her gün yaklaşık 30 km uzaklıktaki Margo çiftliğinde bulunan Yahudi okuluna göndermekteydiler. Bay Papper aralarında en varlıklı olardı ve otomobili ile traktörleri bulunmaktaydı. Bir gün Türklerle alış veriş yaptığı için Rumlar Bay Papper'in arabasına bomba koydular ve bu olay bay Papper'i çok korkuttu.

2.ci Dünya savaşında bu Kukla köyündeki bu Yahudiler çok zor günler yaşadılar. Özellikle Bay Papper'in Almanlar lehine casusluk yapması ve yakalanması nedeni ile tüm

² **Bilgi kaynağı** : Bilgi kaynağı Rum Milli arşivi, Lefkoşa

³ **Shapiro ailesi** : Bilgi kaynağı Hüseyin Gökbulut

⁴ **Mirmovich ailesi** : Bilgi kaynağı Hüseyin Gökbulut

Yahudiler tecrit edildiler. Savaş bittikten 4-5 yıl sonra da, yaklaşık 1950 yıllarının başında Kukla köyündeki tüm mallarını satarak adadan ayrıldılar.

Yahudilerin satılığa çıkardıkları taşınır mallarını ve topraklarını yakındaki Rum köyünden Binyuannu satın almıştır.

Kıbrıs'ta Yahudiler tarafından kurulan kasaba

21 Temmuz 1935 tarihli "The Jewish Daily Post" gazetesinde "**Kıbrıs'ta Yahudiler tarafından Kurulan Kasaba**" başlıklı yazıda, "İngiliz Sömürge idaresinin sevecen tavırları altında Kıbrıs'ta Yahudi'lerin yerleşimi devam etmektedir. Yahudi göçmenlerin kurduğu küçük "Fassouri"⁵ kasabası buna örnek olarak gösterilebilir. Bu kasaba Filistin'de kurulan yerleşim merkezlerini hatırlatmaktadır. Fidanlar dikilmiş, sıtma hastalığını taşıyan sivrisineklerin ürettiği göletler kurutulmuş ve kasabada İbranice konuşulmaya başlanmıştır. Ücretleri adanın sömürge idaresi tarafından ödenen iki Yahudi öğretmen kasabada görevlendirilmiştir." cümleleri ile Akrotiri (Ağrotur) bölgesinde Yahudiler tarafından kurulan Fassouri kasabasından bahsedilmektedir.

Kıbrıs'taki Yahudi mülkleri

Adaya göçmen olarak gelen Yahudiler, adanın değişik kesimlerinde aşağıda dökümü verilen 19,856 dönüm toprağı satın almışlardır.

Lefkoşa Bölgesi : 1690 dönüm .

Khrysiliou, Kargı (Margo Çiftliği), Kalokhorio (Kaputi), Güzelyurt (Morphou), Eylence (Eyenja), Ay Demet (Ayios Dometios).

Larnaka Bölgesi : 9863 dönüm.

Mednevi (Meneou), Çite (Kiti), Bahçeler (Perivolia), Softalar (Sopthades), Mormenekşe (Dhromolaxia), Civisil (Kivisil), Voroglini (Voroklini), Larnaka, Livatya (Livadhia), Ormiyta (Ormidhia), Ksilodimbu (Xylotymbou), Pile (Pyla), Beyarmudu (Pergamos), Aradip (Aradipphou), Yıldırım (Kellia)

Limasol Bölgesi : 5456 dönüm.

Ağrotur (Akrotiri), Asomatos, (Koloş (Kolossi), Zakaki, Çerkes Çiftliği (Cherkes Chiftlik), Polemitya (Polemihia), ayia Phyla, Ypsonas, Trakhoni, Episkopi.

Mağusa Bölgesi : 2833 dönüm.

Derinya (Dherinia), Türkmenköy (Kondea), Köprü (Kouklia), Maraş (Varosha), İncirli (Makrasyka), Çayönü (Kalopsida), Düzce (Athna)

Baf Bölgesi : 0 dönüm

Girne Bölgesi : 13 Dönüm

Yukarı Girne (Pano Kyrenia)

Referans Kitaplar :

Bu bildiri ile ilgili olarak Referans verilebilecek her hangi bir kitap yoktur.

Tüm bilgiler Lefkoşa'nın Rum kesiminde bulunan Milli Arşiv'deki İngiliz Sömürge Dönemi hükümetinin "**Yahudi Göçmenler**" adlı klasöründeki çeşitli tarihlere ait gazete

⁵ **Fassouri** : Fasuri. Kıbrıs'ın güneyinde, Ağrotur (Akrotiri) yarım adasında Gözügüzel (Asomatos) köyünün 1 km. güney batısındaki yerleşim yeri.

küpürlerinden, notlardan ve söz konusu kişilerin yanında çalışmış olan ve halen yaşamlarını Köprülü köyünde sürdürmekte olan Hüseyin Gökbulut ve Naşit Akmansel'den alınmıştır.

Klasördeki gazete küpürleri ve notlar:

Proini gazetesi, Lefkoşa, 3.4.1935

Proini gazetesi, Lefkoşa, 4.4.1935

Proini gazetesi, Lefkoşa, 5.4.1935

IJI : Illegal Jewish Immigrants dosyası. 3.4.1939 , 4.4.1939 ve 27.5.1939 tarihli notlar

The jewish daily post gazetesi, 21 Temmuz 1935

Tapu kayıtları. 1938 yılındaki Yahudi malları

TCE™